

RANGLIJSTEN VAN UNIVERSITEITEN: ANALYSE EN TOEKOMSTGERICHTE BELEIDSIMPLICATIES

Tim C. E. Engels* en Eric H. J. Spruyt**

Samenvatting

In deze bijdrage bespreken we internationale ranglijsten van universiteiten. We analyseren de basisprincipes van ranglijsten en de betrouwbaarheid en validiteit van gangbare indicatoren, zoals reputatiesurveys, feitelijke informatie en wetenschappelijke productie, die voor het opstellen van ranglijsten worden gebruikt. Op basis van de positie van de Vlaamse universiteiten in de bestaande internationale ranglijsten brengen we enkele toekomstgerichte beleidsimplicaties te berde. We sluiten de bijdrage af met een overzicht van te verwachten en wenselijke evoluties van ranglijsten en doen enkele suggesties over de mogelijke impact ervan voor universiteiten in Vlaanderen.

‘When Mr Capecchi [Nobelprijs Geneeskunde 2007, nvdr] asked him [James Watson, nvdr] whether Harvard might accept him to work on molecular biology, Watson memorably replied: “You’d be fucking crazy to go anywhere else.” Mr Capecchi spent six years at Harvard, only to conclude that the pressure to come up with quick research results was too great. The University of Utah provided a more relaxed atmosphere, “where you could work on projects whose outcome may take 10 years”. He has been there ever since.’ *The Independent*, 9 oktober 2007.

Ranglijsten van universiteiten, zogenaamde *rankings*, trekken sinds enkele jaren ook in Vlaanderen de aandacht. De aanleiding daarvoor is de publicatie, respectievelijk sinds 2003 en 2004, van twee mondiale ranglijsten, met name de *Academic Ranking of World Universities* van het *Institute of Higher Education* van de Chinese *Shanghai Jiao Tong University* (verder Shanghai-ranking, ARWU, 2007) en de ranglijst van

de Britse krant *Times Higher Education Supplement* (verder THES-ranking, Ince, 2007). Hoewel deze ranglijsten in Vlaanderen en daarbuiten heel wat commotie veroorzaken (Rons & Vandeveld, 2007), hoeft het niet te verbazen dat men universiteiten wereldwijd wil vergelijken. Universiteiten hebben de voorbije decennia immers een snelle evolutie doorgemaakt, met als belangrijkste kenmerken massificatie, globalisering en competitie. Deze kenmerken hangen nauw samen met de ontwikkeling van een mondiale kenniseconomie waaraan het onderwijs en het onderzoek van universiteiten een substantiële bijdrage leveren. Het zijn met andere woorden structurele veranderingen die ertoe leiden dat men universiteiten wil rangschikken en dat de betreffende publicaties veel aandacht trekken. In deze bijdrage gaan we er bijgevolg van uit dat ranglijsten een blijvend verschijnsel zijn: *they are here to stay*.

Om te verduidelijken wat ranglijsten van universiteiten zijn en welke ontwikkelingen in de nabije toekomst verwacht kunnen worden, vangen we deze bijdrage aan met een analyse van de basisprincipes van ranglijsten. Vervolgens gaan we na hoe deze basisprincipes zich vertalen in meetbare indicatoren. Telkens belichten we de relevantie van deze indicatoren voor de positie en positionering van universiteiten. Na een uiteenzetting over de positie van de Vlaamse universiteiten, sluiten we af met een overzicht van te verwachten ontwikkelingen van ranglijsten en de keuzes die zich aandienen opdat de Vlaamse universiteiten hierop succesvol zouden kunnen inspelen.

I. BASISPRINCIPES VAN RANGLIJSTEN

Ranglijsten ordenen universiteiten in een bepaald land, een bepaalde regio of mondiaal. Ranglijsten veronderstellen dus de meetbaarheid van het criterium – in de regel kwaliteit – volgens hetwelk men wenst te ordenen. Wat is echter de kwaliteit van een universiteit?

Het definiëren van het begrip ‘kwaliteit van een universiteit’ en de operationalisering ervan in meetbare indicatoren blijkt een zeer moeilijke en delicate oefening (Brooks, 2005). Kwaliteit is immers een multidimensioneel begrip. Universiteiten staan niet alleen in voor het onderwijs dat hen bij het grote publiek bekend maakt, maar staan ook in voor innovatief on-

* Tim Engels (Tim.Engels@ua.ac.be) is Stafmedewerker Kwaliteitszorg Onderzoek bij het Departement Onderzoek van de Universiteit Antwerpen, Middelheimlaan 1, 2020 Antwerpen, en deeltijds Docent Psychologie aan de Hogere Zeevaartschool, Noordkasteel Oost 6, 2030 Antwerpen.

** Eric Spruyt (Eric.Spruyt@ua.ac.be) is Departementshoofd Onderzoek aan de Universiteit Antwerpen, Middelheimlaan 1, 2020 Antwerpen.
De auteurs danken Griet Vermeesch voor haar stimulerende inbreng en kritische reflectie tijdens de totstandkoming van deze bijdrage. De auteurs schrijven de bijdrage in eigen naam.

derzoek dat onder meer, maar geenszins exclusief, de basis legt waarop het academisch onderwijs wordt gestoeld. Daarnaast hebben universiteiten de opdracht bij te dragen tot de ontwikkeling van de gemeenschap en de regio waarin zij actief zijn, de zogenaamde *third mission*, een opdracht die in Vlaanderen geformaliseerd werd onder de noemer 'wetenschappelijke en maatschappelijke dienstverlening'. De kwaliteit van een universiteit behelst dus zowel de kwaliteit van het onderwijs dat er verschaft wordt, de kwaliteit van het onderzoek dat er wordt gevoerd, als de kwaliteit van de dienstverlening die er plaatsvindt. De kwaliteit van een universiteit hangt met andere woorden af van de manier waarop zij haar drie deelopdrachten, die weliswaar onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, maar waarvan de kwaliteit binnen eenzelfde instelling desondanks in belangrijke mate kan verschillen, volbrengt. Het stereotype van de verstrooide professor – geniaal op vlak van onderzoek, maar uiterst onhandig in het contact met studenten en de buitenwacht – illustreert deze discrepantie.

Kwaliteit van een universiteit is echter niet alleen een multidimensioneel begrip voor wat de opdrachten van een universiteit betreft, maar ook aangaande de diverse wetenschapsgebieden en vakgebieden waarin een universiteit actief is. Vaak onderscheidt men drie (basis- en natuurwetenschappen, levens- en biomedische wetenschappen, en humane en sociale wetenschappen) of vijf wetenschapsgebieden (natuurwetenschappen, technologische wetenschappen, biomedische wetenschappen, sociale wetenschappen en geesteswetenschappen). Binnen die wetenschapsgebieden kunnen opnieuw meerdere vakgebieden, vaak met daaraan verbonden opleidingen, onderscheiden worden. Het is een publiek geheim dat de kwaliteit van de activiteiten die een universiteit ontplooit, sterk kan verschillen van vakgebied tot vakgebied, en minstens zoveel van wetenschapsgebied tot wetenschapsgebied.

Kwaliteit in verschillende vakgebieden en van verschillende deelopdrachten kan worden afgemeten aan indicatoren die verschillende fasen in een cyclisch proces betreffen, namelijk input-, proces- en output-indicatoren. Inputindicatoren betreffen bijvoorbeeld de kwalificaties van de professoren, de afstudeerresultaten secundair onderwijs van de instromende studenten en de gebouweninfrastructuur van een universiteit; bij procesindicatoren wordt gekeken naar de aanpak van het onderwijs en het onderzoek binnen de instelling, bijvoorbeeld het aantal studenten waarmee men les krijgt, het tempo waaraan studenten kunnen doorstromen en de begeleiding van doctorandi; outputindicatoren ten slotte betreffen onder meer de mate waarin afgestudeerden van een bepaalde universiteit gegeerd zijn bij werkgevers en de doctoraten en wetenschappelijke publicaties die een universiteit realiseert. Zoals de kwaliteit van onderwijs, onderzoek en dienstverlening onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, zo ook de kwaliteit van input, proces en output. Betere professoren die lesgeven aan

betere studenten op een universiteit met veel middelen zouden in principe betere resultaten moeten bereiken dan universiteiten die deze middelen niet ter beschikking hebben. Toch wordt soms gesteld dat zelfs aan de meest vermaarde universiteiten de studenten niet altijd de brede vorming krijgen die wordt beoogd, maar veeleer een enge introductie tot de onderzoekstopics die de professoren bezighouden (Douthut, 2005). Dit omdat verreweg het meest erkenning en prestige te verdienen is met onderzoek, waardoor professoren hun onderwijsinspanningen tot een minimum beperken. Meer algemeen is er een tendens om professoren voornamelijk of uitsluitend op hun onderzoeksmerites te selecteren – een keuze die, aangezien voor universiteiten onderzoek het instrument bij uitstek is waarmee de internationale competitie wordt aangegaan en aangezien een solide onderzoeksachtergrond de beste basis vormt voor academisch onderwijs, op het eerste zicht verantwoord lijkt, maar niet noodzakelijk het onderwijs ten goede komt. Een kwaliteitsvolle input verzekert met andere woorden geen kwaliteitsvolle processen en output. Of nog: inzicht in input-, proces- én output-indicatoren is noodzakelijk om de kwaliteit van instellingen goed te kunnen inschatten.

Vooraleer in te gaan op de operationalisering van het begrip kwaliteit, is het zinvol stil te staan bij de vraag door wie ranglijsten worden opgesteld en waarom. Het merendeel van de bestaande ranglijsten wordt opgesteld door redacties met het oog op commerciële publicatie. De *US News and World Report's America's Best Colleges ranking* is de langst bestaande dergelijke ranglijst, maar intussen verschijnen jaarlijks tientallen commerciële ranglijsten, bijvoorbeeld in Australië, Canada, Nederland, Polen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten (Merisotis, 2002). Sommige ranglijsten worden echter ook om specifieke, niet-commerciële doeleinden opgezet (1). De Shanghai-ranking werd opgesteld met als doel een beter zicht te krijgen op de kloof tussen Chinese universiteiten en de topuniversiteiten in de wereld (Liu & Cheng, 2007). In opdracht van de Europese Commissie werden reeds meerdere malen Europese universiteiten gerangschikt, ondermeer in het 3de *European Science & Technology Indicators Report* en in de Leiden-ranking (European Commission, 2003; van Raan, 2007). Ook maakte minister Vandenbroucke recent melding van een voor Vlaanderen bijzonder relevante, maar helaas

(1) De methodologie van ranglijsten opgesteld door bewerking van bestaande ranglijsten, bijvoorbeeld zoals gepubliceerd door Aghion et al. (2007), Hindriks (2007) en Tulkens (2007), laten we verder buiten beschouwing. Dit omdat de bevindingen met betrekking tot de aan de basis liggende ranglijst eveneens voor het resultaat van de bewerking gelden.

vooral nog niet publiek gemaakte ranglijst, eveneens opgesteld in opdracht van de Europese Commissie, waaruit zou blijken dat de Universiteit Gent in aantal publicaties de snelst groeiende universiteit van Europa is (Vandenbroucke, 2007). Tot slot maakte de Europese Commissie ook middelen vrij om de ranglijst van het Duitse *Centrum für Hochschulentwicklung* (verder CHE-ranking) uit te breiden naar Nederland en Vlaanderen en om een Europees klassificatiesysteem van hoger onderwijsinstellingen uit te werken (het zogenaamde *European Benchmarking Initiative*). Zeker niet alle ranglijsten kwamen met andere woorden tot stand op initiatief van commerciële uitgevers voor wie het informeren van studenten mogelijk een belangrijke, maar hoe dan ook niet de enige motivatie was. Critici menen dat in vele ranglijsten de commerciële bedoelingen van de opstellers tot uiting komen, bijvoorbeeld door (het gewicht van) de indicatoren jaar na jaar zodanig te wijzigen dat zich belangrijke verschuivingen in de ranglijsten voordoen (Casper, 1996). Ook ranglijsten opgesteld op initiatief van (inter)nationale overheden hebben echter bedoelingen die verder rijken dan enkel en alleen het in kaart brengen van onderzoekskwaliteit of het informeren van studenten – getuige waarvan niet alleen de observatie dat studenten niet al te intensief worden betrokken bij en niet echt vragende partij zijn voor het opstellen van ranglijsten (Poelmans, 2007), maar ook de vele verwijzingen die tijdens de conferentie *Ranking universities for European students: pilot results* (Brussel, 11 oktober 2007) naar het 'onvermijdelijke' Angelsaksische hoger onderwijssysteem werden gemaakt.

II. MEETBARE INDICATOREN

In de literatuur over ranglijsten worden tal van meetbare indicatoren onderscheiden (Van Dyke, 2005). De relatie van deze indicatoren met (een aspect van) de kwaliteit van universiteiten is echter niet altijd duidelijk. Van indicatoren die wel degelijk een aspect van de kwaliteit van universiteiten in kaart brengen, mag verwacht worden dat zij betrouwbaar en valide zijn. Betrouwbaarheid houdt in dat bij onafhankelijke metingen telkens hetzelfde of een zeer gelijkaardig resultaat wordt gevonden. Validiteit impliceert dat daadwerkelijk gemeten wordt wat men wil meten. Betrouwbaarheid en validiteit van indicatoren zijn geen evidentie. Stel bijvoorbeeld dat men aan het aantal universiteiten per land de kwaliteit van opleidingen zou willen afmeten. Het betrouwbaar tellen van het aantal universiteiten per land zou, door de diverse aard van instellingen in verschillende landen die zich universiteit mogen noemen, zo goed als onmogelijk blijken. De validiteit van deze meting zou eveneens onvoldoende blijken, niet in het minst omdat het zou lijken alsof vooral grote landen kwaliteitsvolle opleidingen aanbieden. Dit voorbeeld lijkt absurd, maar in werkelijkheid worden bij het opstellen van ranglijsten vergelijkbare indicatoren gebruikt.

In de Shanghai-ranking wordt de kwaliteit van het onderzoek van de in de ranglijst opgenomen universiteiten bijvoorbeeld mede afgemeten aan het aantal publicaties geïndexeerd in de *Science Citation Index Expanded* (SCIE, infra). Niet alleen is het bijzonder moeilijk om het aantal publicaties per universiteit betrouwbaar te bepalen, ook meet men niet de kwaliteit, maar de omvang van de onderzoeksoutput (van Raan, 2005). Deze en andere niet-genormaliseerde indicatoren (infra) wekken bijgevolg verkeerdelijk de indruk dat grote universiteiten het meest kwaliteitsvolle onderzoek doen (Zitt & Filliatreau, 2007). Om daadwerkelijk de kwaliteit van wetenschappelijke publicaties te meten, is het noodzakelijk de genormaliseerde impact ervan te bepalen. Deze genormaliseerde impact is de verhouding van het aantal verwijzingen (zogenaamde citaties) naar de betreffende publicaties tot het gemiddeld aantal citaties dat publicaties in hetzelfde vakgebied bekomen. Tot nader order zijn echter enkel gespecialiseerde onderzoeksgroepen in staat om de genormaliseerde impact van publicaties te berekenen (Moed, 2005).

Bovenstaande uiteenzetting over betrouwbaarheid en validiteit is niet onbelangrijk: ranglijsten kunnen slechts informatief zijn indien de informatie die erin verwerkt is, correct is én inderdaad kwaliteit weerspiegelt. De opeenvolgende THES-rankings (voor de resultaten van de ranglijst 2007, zie Tabel 1) bleken bijvoorbeeld manifest onbetrouwbaar. Jaarlijks bleek een aantal universiteiten tot 100 posities op te klimmen of af te zakken ten opzichte van de vorige ranglijst. Een aandachtige blik op de subscores in de ranglijst 2006 volstond bijvoorbeeld om vast te stellen dat de enorme sprongen voorwaarts van sommige universiteiten het resultaat waren van zeer verwonderlijke cijfers over de verhouding van het aantal voltijs-equivalent personeelsleden tot het aantal studenten. Bijvoorbeeld stegen de Wake Forest University (VS, van positie 199 naar 111), de Universiteit van Twente (Nederland, van positie 217 naar 115), de Universität Ulm (Duitsland, van positie 240 naar 158) en de Yeshiva University (US, van positie 254 naar 172) substantieel, maar dit voornamelijk dankzij een opmerkelijk hoge score op de indicator *faculty/student* die 20 % van de totaalscore bepaalt. Recent merkte een opmerkzaam oog op dat wellicht bij het opstellen van de ranglijst een fout gebeurde: in de alfabetische lijst van universiteiten werd de kolom met gegevens over de *faculty/student* ratio een rij te hoog toegevoegd, waardoor het merendeel van de universiteiten in de ranglijst een foute score voor deze indicator werd toegemeten (Holmes, 2007). Ook andere indicatoren in de THES-ranking bleken onbetrouwbaar en te weinig valide (infra) om enige bruikbare informatie op te leveren. Zo wordt erop gewezen dat de ranglijst geen enkel verband vertoont met de wetenschappelijke impact van een instelling (van Raan, 2006). Sterker nog, de slordigheden en desinformatie in de THES-ranking bemoeilijken de onderhandelingen van tal van Europese universiteiten met hun respectieve overheden (Gilbert, 2007).

Een analyse van de betrouwbaarheid en validiteit van indicatoren roept ook de vraag op naar de verhouding van de kwaliteit van een universiteit tot haar kwantiteit, haar omvang. Suggesteren de bestaande ranglijsten niet dat uiteindelijk de omvang van een instelling doorslaggevend is voor haar positie? Universiteiten met omvangrijke onderzoeksactiviteiten en een lange traditie, zoals Oxford, Cambridge en Harvard, prijken toch steeds bovenaan? Het feit dat vele universiteiten graag laten uitschijnen dat traditie, omvang en kwaliteit samengaan, heeft echter meer te maken met de voortdurende strijd om de beste studenten aan te trekken dan met een noodzakelijk verband (van Vught, 2004). Universiteiten – oud en jong – investeren aanzienlijk in marketing (2) en zetten daarbij uiteraard ook hun lange traditie of verworven positie in de verf. Nochtans zijn er weinig redenen om te veronderstellen dat grote universiteiten in alle domeinen betere kwaliteit in huis hebben: de exponentiële groei van de wetenschap heeft er immers voor gezorgd dat geen enkele instelling in alle vakgebieden kan schitteren (Vervenne, 2007). Grotere instellingen hebben uiteraard wel schaalvoordelen, vandaar ook de wereldwijde golf van fusies (bijvoorbeeld de Universiteit Antwerpen en Manchester University), de oprichting van federaties (bijvoorbeeld de University of London en New York University) en de proliferatie van samenwerkingsakkoorden. Kleine universiteiten blijven echter, zowel op vlak van onderwijs als onderzoek, topprestaties neerzetten. Princeton University, bijvoorbeeld, telt niet meer dan 7.000 studenten, maar wordt algemeen als een van de tien beste universiteiten ter wereld beschouwd. Samengevat staat kwantiteit zeker niet garant voor kwaliteit, maar levert kwantiteit wel voordelen op.

Onderstaand bespreken we de betrouwbaarheid en validiteit van drie grote groepen van indicatoren, namelijk indicatoren waarbij betrokkenen bevroegd worden, indicatoren gebaseerd op feiten en cijfers betreffende universiteiten en indicatoren die de wetenschappelijke productie van universiteiten meten.

- (2) In een recente opiniebijdrage (Investeren in betere marketing of in beter onderwijs? *De Morgen*, 4 augustus 2007) besluit de heer Bart Cammaerts, docent aan de London School of Economics and Political Science (LSE), dat de 300.000 à 400.000 euro die de Vlaamse universiteiten per jaar aan PR en marketing uitgeven beter zou besteed worden aan extra onderwijzend academisch personeel. Het tegendeel is waar: het genoemde bedrag toont aan dat de Vlaamse universiteiten weinig middelen besteden aan het aantrekken van internationale studenten en onderzoekers. Mede dankzij gerichte, zeer aanzienlijke investeringen in PR en marketing is de LSE uitgegroeid tot de universiteit met het hoogste percentage (75 %) buitenlandse (i.e. niet-Britse) studenten ter wereld (O'Leary, 2006; Wooldridge, 2005b), een strategie die haar verzekert van een constante instroom van zeer goede studenten die bereid zijn een torenhoog inschrijvingsgeld te betalen.

A. Het bevroegen van betrokkenen

Zogenaamde reputatiesurveys, waarbij personen die op een of andere manier met universiteiten in aanraking komen, gevraagd worden hun mening over universiteiten te geven, zijn een veel gebruikte strategie om de kwaliteit van universiteiten en/of opleidingen in kaart te brengen. De personen die bevroegd worden, zijn meestal studenten (bijvoorbeeld in de CHE-ranking en de Nederlandse Elsevier ranking), afgestudeerden (bijvoorbeeld in Business School rankings) of professoren (bijvoorbeeld in de THES-ranking).

Studenten en afgestudeerden kunnen uiteraard enkel hun oordeel geven over de opleiding die zij aan een bepaalde universiteit volg(d)en. Zij kunnen meestal geen vergelijkende bril opzetten en hun oordeel betreft voornamelijk het onderwijs en de begeleiding ervan. Over de opleiding die zij volg(d)en, kunnen studenten echter wel een schat aan informatie verschaffen. In het bijzonder hebben zij als enige inzicht in het verloop van de lessen. Daarnaast hebben studenten ook inzicht in de praktische organisatie van een opleiding, de omkadering ervan, de faciliteiten van de universiteit en het leven buiten de leslokalen of naast de campus. Algemeen mag worden aangenomen dat, indien een voldoende aantal studenten aan een bevroeging deelneemt, een goed beeld over de kwaliteit van het onderwijs kan worden bekomen. Het is dan ook niet toevallig dat universiteiten, in het kader van hun interne kwaliteitszorg onderwijs, op regelmatige basis de studenten verzoeken de lessen te evalueren teneinde de kwaliteit van het onderwijs te kunnen verbeteren. Zelfs indien universiteiten een inhoudelijk en praktisch identieke aanpak van de interne kwaliteitszorg onderwijs zouden hanteren én indien zij de resultaten ervan ter beschikking zouden stellen, dan nog is de vergelijkbaarheid ervan over opleidingen en universiteiten heen niet vrij van problemen; men kan immers niet verwachten dat studenten in verschillende opleidingen en aan verschillende universiteiten dezelfde criteria toepassen. Internationale vergelijkingen worden allicht nog verder bemoeilijkt door culturele verschillen. Het is dan ook niet toevallig dat opstellers van ranglijsten meestal geen gebruik maken van evaluaties die universiteiten zelf initiëren, maar in een bepaald land (regio) of voor een bepaalde soort opleiding een bevroeging opzetten. Daarbij worden soms wel minimumcriteria, bijvoorbeeld voor het aantal deelnemers, vooropgesteld, maar wordt de vergelijkbaarheid over instellingen heen voorondersteld. Dit neemt niet weg dat de resultaten van een bevroeging van studenten en afgestudeerden voor toekomstige studenten wellicht informatief zijn. Het is immers informatie uit de eerste hand over het onderwijs aan de universiteit, waarmee tegemoet wordt gekomen aan de verzuchting dat in de meeste ranglijsten vooral aandacht wordt besteed aan onderzoek (Vlaamse Vereniging van Studenten, 2007) en aan de verzuchting dat de onderwijsgerelateerde informatie die door universiteiten

zelf ter beschikking wordt gesteld niet altijd even realiteitsgetrouw blijkt (van Vught, 2004).

In vergelijking met studenten en afgestudeerden hebben professoren meestal een bredere kijk op het universitaire landschap. Vooral in het kader van onderzoek, maar in toenemende mate ook in het kader van onderwijs, hebben zij immers regelmatig contact met andere universiteiten in Europa en daarbuiten. In Europa alleen al zijn er echter ruim 3.000 instellingen met medewerkers die internationaal publiceren, waardoor het uitgesloten is dat iemand een goed zicht heeft op de kwaliteit van (het eigen wetenschaps- of vakgebied aan) elk van die instellingen. Opstellers van ranglijsten kunnen bijgevolg niet om een oordeel per instelling vragen en verzoeken professoren in plaats daarvan zelf een lijst op te stellen van de beste universiteiten in het wetenschapsgebied waartoe zij behoren. Voor de THES-ranking bijvoorbeeld worden professoren gevraagd voor hun wetenschapsgebied een top-30 op te stellen, die men dan jaarlijks kan aanpassen. In de ranglijst 2007 werden de antwoorden verwerkt van 5.101 professoren die in 2005, 2006 en/of 2007 een top-30 opstelden. Hoewel een totaal van 5.101 top-30 lijsten behoorlijk lijkt, is het onduidelijk welk antwoordpercentage dit aantal vertegenwoordigt en hoe de initiële steekproef werd samengesteld. Over de samenstelling van de steekproef zijn ondermeer op de blog *rankingwatch.blogspot.com* verontrustende berichten verschenen van 'geselecteerde' academici die werden uitgenodigd een top-30 lijst op te stellen door middel van een mail waarin zij werden aangeschreven als "*Dear World Scientific Subscriber*", wat het vermoeden doet rijzen dat de 'samenstelling van de steekproef' gebeurde door gebruik te maken van de database van *World Scientific*, een uitgeverij in Singapore. Een dergelijke aanpak overtreedt alle richtlijnen van behoorlijk sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Ook kan men zich afvragen of het überhaupt mogelijk is een valide top-30 van universiteiten op te stellen voor het bredere wetenschapsgebied waartoe de eigen specialiteit behoort. In de top-30-lijsten die worden opgesteld, prijken vaak dezelfde universiteiten (Harvard, Oxford, Cambridge, ...) bovenaan, maar de vraag stelt zich in hoeverre de opstellers daadwerkelijk op de hoogte zijn van de positie van deze universiteiten voor het wetenschapsgebied waarvoor zij de ranglijst opstellen. In hoeverre leidt men dit oordeel af uit het feit dat sommige universiteiten nu eenmaal bekend zijn en bijvoorbeeld wereldwijd bekende professoren – Stephen Hawking (Oxford), Noam Chomski (MIT), John Nash (Princeton), Steven Pinker (Harvard) en anderen – in huis hebben (3)? Daarnaast blijken universiteiten in Zuid-

(3) In de literatuur wordt vaak verwezen naar een reputatiesurvey van *Law Schools* waaruit zou gebleken zijn dat de *Princeton University Law School*, dewelke slechts tussen 1847 en 1852 bestond, bij de tien beste

.../...

Oost Azië en universiteiten in Oceanië die veel Aziatische studenten aantrekken, onverwacht goed te scoren. Zo staan bijvoorbeeld Melbourne University (positie 27), Beijing University (positie 36), Tsinghua University (positie 40) en Auckland University (positie 50) opvallend hoog gerangschikt en dit voornamelijk dankzij uitstekende scores voor hun reputatie bij academici (4) (gemeten aan de hand van de top-30-lijsten) die 40 % van het eindresultaat bepaalt. Wellicht vallen deze vertekeningen te verklaren doordat de respons op de vraag van THES om een persoonlijke top-30 op te stellen geografisch ongelijk gespreid is, maar aangezien THES geen precieze informatie vrijgeeft over de discipline waarin en de plaats waar de respondenten actief zijn, valt niet na te gaan welke de beperkingen van de steekproef zijn.

Enkele opstellers van ranglijsten hebben ook getracht om de reputatie van universiteiten buiten de muren van de academische wereld in kaart te brengen. In het kader van de THES-ranking werden werkgevers (*recruiters*) gevraagd om een top-30 van de universiteiten die hen de beste afgestudeerden leveren, op te stellen. 1.471 werkgevers gingen op deze uitnodiging in, met het verwachte resultaat: universiteiten met technische en economische opleidingen worden door hen vaker genoemd (bijvoorbeeld Northwestern University en de London School of Economics and Political Sciences), terwijl universiteiten die sterk staan in fundamenteel onderzoek weinig of niet werden genoemd (bijvoorbeeld de Universiteit Paris VI Pierre et Marie Curie). De appreciatie van werkgevers wordt met andere woorden sterk beïnvloed door de waarde van de afgeleverde diploma's op de arbeidsmarkt, een gegeven dat weliswaar verband houdt met de kwaliteit van de opleiding, maar er zeker niet aan ge-

.../...

Amerikaanse rechtenopleidingen werd gescoord (Marginson, 2007). Het blijkt echter tevens onduidelijk of de betreffende survey wel heeft plaatsgevonden en het dus geen stadslegende betreft (zie, voor verdere toelichting, http://en.wikipedia.org/wiki/Princeton_Law_School, laatst bekeken op 20 oktober 2007).

(4) In de THES-ranking wordt de reputatie bij collegae academici omschreven als de factor 'peer review'. Het gebruik van deze term is uiteraard geïnspireerd door de gangbare praktijk in de academische wereld om voor de beoordeling van artikels, onderzoeksvorstellen, sollicitanten, opleidingen, enzovoorts, een beroep te doen op vakgenoten. Het is echter hoogst twijfelachtig of deze term ook kan dienen om een reputatiesurvey als deze van de THES-ranking te beschrijven. Het is immers onduidelijk in hoeverre de meerwaarde die peer review doorgaans biedt, namelijk dat vakgenoten dé aangewezen personen zijn om op basis van de gedetailleerde informatie die hen ter beschikking staat en op basis van hun diepgaande kennis van het vakgebied te oordelen, ook op het rangschikken van instellingen van toepassing is.

lijk staat. Wellicht kan de validiteit van het oordeel van werkgevers verhoogd worden indien naar de waarde van een specifiek diploma gevraagd wordt, bijvoorbeeld de waarde van een *Master of Business Administration* (MBA).

Het verwerken van de resultaten verkregen door het bevragen van betrokkenen bij universiteiten gebeurt door opstellers van ranglijsten op verschillende wijzen, maar vaak wordt hierin geen of onvoldoende inzicht verschaft. Het is bijgevolg moeilijk, zometer onmogelijk, uit te maken wat de betekenis is van het bekleden van een bepaalde positie in ranglijsten die het resultaat zijn van de aggregatie van de individuele hitlijsten (van Raan, 2006). De eerste universiteit in de lijst wordt als 'beste' gerangschikt, maar daarmee wordt geen antwoord gegeven op de vraag hoeveel beter die 'beste' universiteit is dan de 'tweede beste' universiteit en of het een statistisch significant verschil betreft. Op dezelfde manier kan niet worden vastgesteld hoeveel, voor welke opdracht, en voor welke fase(n) in de onderwijs- en/of onderzoekscyclus de 10de gerangschikte universiteit 'beter' is dan de 100ste gerangschikte. De informatieve waarde van het geaggregeerde resultaat van reputatiesurveys is met andere woorden zeer beperkt. Om deze kritiek te ondervangen trachten opstellers van ranglijsten die tot betekenisvolle en bruikbare ranglijsten willen komen, de resultaten van reputatiesurveys aan te vullen met of te vervangen door feitelijke informatie.

B. Feitelijke informatie over universiteiten

De lijst van feitelijke informatie die verzameld werd en wordt met het oog op het in kaart brengen van een aspect van de kwaliteit van universiteiten, is lang (Van Dyke, 2005). Tegelijk valt op dat vergelijkbare feitelijke informatie moeilijk te bekomen is en om die reden soms tot een minimum wordt beperkt. Onderstaand bespreken we een selectie van de meest gangbare indicatoren, maar voorafgaand merken we op dat voor vele ervan geldt dat manipulatie van de eigen gegevens, i.e. van de gegevens die door een universiteit worden aangeleverd, mogelijk is. Allicht kunnen niet alle universiteiten aan de verleiding daartoe weerstaan (cf. van Vught, 2004).

Bepaalde indicatoren zijn eerder globaal (bijvoorbeeld het totaal aantal studenten, de totale onderzoeksinkomsten, het totale bibliotheekbudget en het totale infrastructuurbudget), terwijl andere specifiek naar de kwaliteit van onderwijs of onderzoek verwijzen (5). Van de gangbare onderwijsindicatoren zijn een aantal echter niet van toepassing voor Vlaanderen: bijvoorbeeld is er geen minimumscore die men aan

(5) Indicatoren voor de mate waarin universiteiten actief zijn op het vlak van dienstverlening komen, voor zover zij niet in onderzoeksindicatoren vervat zijn, zelden in ranglijsten voor.

het eind van het middelbaar onderwijs moet hebben behaald om tot een bepaalde opleiding te worden toegelaten en vindt er – behoudens enkele uitzonderingen – geen selectie van kandidaat-studenten plaats, waardoor de proportie van toegelaten studenten (100 %) geen informatieve waarde heeft. Andere indicatoren zijn wel van toepassing, maar hebben in het Vlaamse universitair bestel (vooralsnog) weinig betekenis (bijvoorbeeld de lokale geografische spreiding van de herkomst van de studenten en de proportie studenten die na het behalen van het bachelor-diploma verder studeert), of zijn ongebruikelijk om informatie over te verzamelen (bijvoorbeeld het aantal afgestudeerden dat werk vindt of het gemiddelde startloon). De diversiteit van de hoger onderwijsstelsystemen in Europa wordt nog beter geïllustreerd door indicatoren die wel van toepassing zijn. Het betreft hier bijvoorbeeld de verhouding van het aantal bachelorstudenten tot het aantal master- en doctoraatsstudenten. In het Angelsaksische hoger onderwijs is dit een gekende en algemeen aanvaarde indicator voor de kwaliteit van de genoten opleiding: betere instellingen hebben verhoudingsgewijs meer master- en doctoraatsstudenten. In de meeste continentaal Europese hoger onderwijsstelsystemen is dit gegeven echter nieuw: de bachelor-masterstructuur werd immers ingevoerd bij de recente Bolognahervorming en heeft vooralsnog slechts een beperkte invloed op het studiepatroon. Ook het aandeel internationale studenten, hoewel zeer duidelijk een valide indicator van de mate waarin universiteiten en regio's erin slagen om in te spelen op de globalisering van het hoger onderwijs (Wooldridge, 2005b), is geen indicator vrij van problemen: sommige universiteiten rekruteren mede door hun ligging een groot aantal buitenlandse studenten (bijvoorbeeld ETH Zürich en Universiteit Maastricht), terwijl andere universiteiten zich door (taal- en immigratie)wetgeving en/of hun ligging beperkt zien in hun mogelijkheden om internationale studenten aan te trekken. Een laatste parameter die illustreert hoe moeilijk het is om feitelijke informatie over de kwaliteit van het onderwijs te verzamelen, is het gemiddeld aantal studenten per les. Een eerste beperking van deze indicator is uiteraard dat binnen eenzelfde universiteit grote verschillen tussen verschillende opleidingen kunnen bestaan. In een opleiding met veel studenten, bijvoorbeeld rechten of psychologie, zullen studenten uiteraard vaker les volgen in een grote groep dan in een opleiding met weinig studenten, bijvoorbeeld fysica of klassieke talen. Een tweede, minstens even belangrijke beperking, is echter dat het gemiddelde ook wordt beïnvloed door het aantal vakken dat wordt aangeboden. Of, anders gesteld, als professoren vaak les geven, zullen de lessen ook aan kleinere groepen worden gedoceerd. Het spreekt echter voor zich dat de kwaliteit van lessen niet verbetert wanneer iemand meer dan een modaal aantal uren moet doceren. Ook deze indicator is dus niet zonder meer valide.

De moeilijkheden die rijzen bij de vergelijking van indicatoren voor de onderwijskwaliteit zijn vaak te

verklaren door de idiosyncrasieën van nationale en regionale hoger onderwijsystemen. Hetzelfde geldt echter voor de vergelijking van indicatoren voor de kwaliteit van onderzoek (Bonaccorsi et al., 2007), mogelijk met uitzondering van die wetenschappelijke productie die met behulp van bibliometrische methoden kan worden gemeten (infra, wetenschappelijke productie van universiteiten). Elke universiteit heeft informatie over onderzoeksinkomsten, het aantal internationale onderzoekers en het aantal onderzoekers dat doctoraats- of postdoctorale beurzen verwerft ter beschikking, maar deze inputindicatoren blijken bij nader inzien moeilijk internationaal vergelijkbaar. Zij worden immers alle beïnvloed door het specifieke wettelijke en financiële nationale en/of regionale kader waarbinnen instellingen opereren. Hetzelfde geldt, in meer of mindere mate, voor outputindicatoren zoals het aantal afgelegde doctoraten, het aantal patent(aanvragen) en het aantal opgerichte spin-off bedrijven. De poging tot uitbreiding van de CHE-ranking naar Zwitserland is bijvoorbeeld mede stukgelopen op het gegeven dat een modaal doctoraats-traject in Franstalig Zwitserland een beduidend langere duurtijd kent dan in Duitstalig Zwitserland en zeker in vergelijking met Duitsland (Maillard, persoonlijke communicatie). Binnen Europa blijken de problemen die rijzen bij pogingen om indicatoren voor hoger onderwijs te vergelijken, zo talrijk te zijn dat twee projecten werden opgestart specifiek met als doel de vergelijkbaarheid van gegevens na te gaan (Bonaccorsi et al., 2007). Toch is het ook ontegensprekelijk zo dat bovengenoemde gegevens indicatief zijn voor de onderzoeksintensiviteit van universiteiten. Externe onderzoeksmiddelen bijvoorbeeld worden slechts verworven zolang de opdrachtgevers tevreden zijn met de geleverde prestaties. Het is bijgevolg niet verwonderlijk dat een aantal opstellers van ranglijsten deze indicator gebruikt. En vooral in Amerikaanse ranglijsten worden ook gegevens over het spaargeld en de giften aan universiteiten opgenomen (Van Dyke, 2005).

Allicht de meest beruchte indicator voor de onderzoekskwaliteit van universiteiten is echter de in de Shanghai-ranking opgenomen indicator op basis van het aantal professoren dat een Nobelprijs of Field Medal kreeg. Deze indicator bepaalt 20 % van het eindtotaal. Daarnaast wordt ook nagegaan aan welke universiteiten de laureaten hebben gestudeerd en op basis daarvan wordt nog eens 10 % van het eindtotaal bepaald (Liu & Cheng, 2007). Voor de berekening van beide indicatoren krijgen alle Nobelprijzen fysica, scheikunde, geneeskunde en economie en alle Field Medals wiskunde een gewicht toegewezen dat afneemt naarmate de uitreiking ervan langer geleden plaatsvond. Aangezien deze belangrijke erkenningen echter per definitie worden uitgereikt voor resultaten die in het verleden werden geboekt, hoeft de commentaar dat deze indicatoren enkel prestaties in het verleden meten niet te verwonderen (van Raan, 2005). Ook kan men zich afvragen in hoeverre universiteiten het aan de kwaliteit van hun onderwijs of onder-

zoek te danken hebben dat hun alumni uitgroeien tot eminente wetenschappers en rijst de vraag hoe Nobelprijzen en Field Medals eenduidig aan universiteiten kunnen worden toegewezen, gegeven deze eminente vorsers in de loop van hun carrière vaak aan meerdere universiteiten verbonden zijn. De conclusie dat het bijzonder moeilijk is om, mogelijk met uitzondering van bibliometrische indicatoren (infra), betrouwbare en valide indicatoren voor de actuele kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek op te stellen, blijkt onvermijdelijk.

C. Wetenschappelijke productie van universiteiten

De publicatie van wetenschappelijke resultaten is de kern van de onderzoeksopdracht van universiteiten en van de productie van wetenschappelijke kennis. De wetenschap groeit immers door een voortdurend tegensprekelijk debat over de gedane vaststellingen. Het ligt dan ook voor de hand dat vele opstellers van ranglijsten de wetenschappelijke productie van universiteiten als een factor in hun ranglijst opnemen. Het tellen van de wetenschappelijke productie van een universiteit is echter niet eenvoudig. Vooreerst is er wereldwijd slechts één bibliografische databank voorhanden die voldoende gedetailleerd en uitgebreid is om het aantal publicaties en het aantal keer dat deze worden geciteerd, te tellen. Deze databank, het *Web of Science* (WoS), eigendom van de multinational *Thomson Scientific*, is onderverdeeld in drie delen, namelijk de *Science Citation Index Expanded* (SCIE), de *Social Science Citation Index* (SSCI) en de *Arts & Humanities Citation Index* (AHCI). Een belangrijke beperking van deze databanken is dat enkel publicaties in geselecteerde tijdschriften worden opgenomen. Voor disciplines die voor de communicatie van resultaten vaak gebruikmaken van andere publicatievormen, zoals boeken en *conference proceedings*, zijn deze databanken bijgevolg slechts beperkt bruikbaar. Het betreft onder meer de sociale en humane wetenschappen, de ingenieurswetenschappen en de informatica. Waar voor de laatste twee de *Proceedingsdatabanken* van Thomson nog enig soelaas kunnen brengen, is er voor het tellen van publicaties in de sociale en humane wetenschappen geen internationale bibliografische databank ter beschikking. Daarenboven bestaat er voor deze disciplines onenigheid over het belang van de tijdschriften die wel in WoS zijn opgenomen: het is bijvoorbeeld goed gedocumenteerd dat Engelstalige tijdschriften oververtegenwoordigd zijn, terwijl lang niet alle wetenschappelijke disciplines het Engels als forumtaal hanteren (Billiet et al., 2004; Moed, 2006). Het gevolg is dat het tellen van publicaties en citaties meestal beperkt wordt tot het tellen van (citatie van) tijdschriftpublicaties in de natuur- en biomedische wetenschappen.

Het voorbeeld bij uitstek van een ranglijst die zich op dergelijke bibliometrische gegevens baseert, is de ranglijst van de 100 meest publicerende Europese universiteiten, opgesteld door het Centrum voor We-

tenschaps- en Technologie Studies (CWTS) van de Universiteit Leiden, de Leiden-ranking (van Raan, 2007). Terecht verdedigen de opstellers de beperking van de ranglijst tot het aantal en de impact van de in WoS geïndexeerde wetenschappelijke publicaties als een sterkte. Door de beperking tot bibliometrische gegevens verhoogt de ranglijst immers het inzicht in de spreiding van de onderzoekskwaliteit van de experimentele wetenschappen in het Europese universitaire landschap. Daarenboven stellen de opstellers verschillende rangschikkingen ter beschikking, respectievelijk op basis van het aantal publicaties, de genormaliseerde impact en de totale impact, i.e. het product van het aantal publicaties met de genormaliseerde impact. Tegelijk kan echter niet genoeg worden benadrukt dat de beperking tot de 100 meest publicerende Europese universiteiten verkeerdelijk de indruk wekt dat kleine en/of gespecialiseerde instellingen 'niet meespelen'. Dit wordt duidelijk wanneer men de resultaten van de Leiden-ranking vergelijkt met de (door de Europese Commissie in 2003 gepubliceerde en met ondersteuning van CWTS opgestelde) ranglijst van 22 Europese universiteiten waarvan de publicaties een genormaliseerde impact hebben die significant boven het wereldgemiddelde ligt. Van de Vlaamse universiteiten komen enkel de Katholieke Universiteit Leuven en de Universiteit Gent in de Leiden-ranking voor, terwijl de Universiteit Antwerpen als enige in de ranglijst van de Europese Commissie is opgenomen (zie ook Tabel 1). Uit het rapport van de Europese Commissie blijkt ook dat het Instituut voor Tropische Geneeskunde Antwerpen (ITG) van alle Belgische instellingen de hoogste genormaliseerde impact heeft (i.e. 1,28 of ruim 28 % boven het wereldgemiddelde) – een gegeven dat in de Leiden-ranking verloren gaat. Tot slot mag niet onvermeld blijven dat, ondanks de vele pleidooien voor bedachtzaamheid bij het toewijzen van publicaties aan universiteiten (van Raan, 2005) en voor het verlenen van de mogelijkheid tot validatie van de publicatielijsten in het kader van door bibliometrie ondersteunde onderzoeksevaluaties (Moed, 2005; van Leeuwen, 2007), ook de onderzoekers van CWTS aan universiteiten niet de mogelijkheid bieden om de lijst van publicaties die aan de basis van hun rangschikking ligt, te valideren.

In tegenstelling tot de Leiden-ranking werd de Shanghai-ranking, die eveneens voor een belangrijk deel gestoeld is op bibliometrische gegevens, opgesteld door een onderzoeksgroep die geen expertise op het vlak van bibliometrie kan claimen (althans niet op basis van publicaties in het vakgebied). Kritiek op de bibliometrische gegevens in de Shanghai-ranking is dan ook niet achterwege gebleven (van Raan, 2005). De kritiek betreft enerzijds de gehanteerde indicatoren en anderzijds de manier waarop de gegevens die aan de basis liggen, werden verzameld. Naast de reeds besproken indicatoren gebaseerd op Nobelprijzen en Field Medals (goed voor 30 % van het eindtotaal), worden in de Shanghai-ranking *Highly Cited Scientists* (gewicht 20 %), publicaties verschenen tus-

sen 2002 en 2006 in *Nature* en *Science* (gewicht 20 %), publicaties verschenen in 2006 en geïndexeerd in SCIE en/of SSCI (gewicht 20 %) en een correctiefactor voor de omvang van een instelling (gewicht 10 %) als indicatoren gebruikt. Conceptueel hebben deze indicatoren echter uiteenlopende betekenissen: de indicator *Highly Cited Scientists* meet de aanwezigheid van onderzoekers die binnen een bepaald domein in het recente verleden (en mogelijk, maar niet noodzakelijk, ook nu nog) tot de top-250 behoorden, terwijl publicaties in *Nature* en *Science* geteld worden om zicht te krijgen op recente topprestaties. Omdat geen van beide indicatoren de werkelijke actuele aanwezigheid van toponderzoekers meet, is de indicator *highly cited papers* als valide alternatief voorgesteld (Tijssen, 2003). Hierbij wordt het aantal publicaties geteld dat beduidend meer dan gebruikelijk voor het vakgebied wordt geciteerd. Het is echter vooral de berekening van een indicator op basis van het aantal publicaties waarop veel kritiek wordt geuit. Een dergelijke indicator meet immers niet de kwaliteit van de onderzoekoutput, maar wel de omvang ervan (cf. supra). Daarenboven vereist het opzoeken van het aantal WoS-publicaties van een bepaalde instelling een grondig inzicht in onder meer de gangbare benamingen, de structuur en de (recente) geschiedenis van een instelling. Zoniet worden al snel verkeerde conclusies getrokken. Bekende voorbeelden zijn het gelijkstellen van Peking University aan Beijing University, waardoor ook de output van meerdere gespecialiseerde universiteiten in Beijing wordt geteld, het niet-meetellen van de publicaties van Radcliff Hospital, het universitair ziekenhuis van Oxford University, als output van de universiteit, en, dichter bij huis, het gegeven dat de publicaties van de Vrije Universiteit Brussel en de Université Libre Bruxelles allebei worden geïndexeerd onder de naam 'Free University (of Brussels)', waardoor het onmogelijk is beide universiteiten bibliometrisch te onderscheiden (Liu & Cheng, 2007; van Raan, 2005). Het correct toewijzen van publicaties aan universiteiten is dan ook een monnikenwerk dat vele maanden duurt. Toch hebben ook de opstellers van de THES-ranking er zich aan gewaagd: om aan de kritiek te ontsnappen dat het aantal publicaties enkel de omvang en niet de kwaliteit van het onderzoek meet, werd het aantal citaties per onderzoeker berekend door het aantal citaties in de Scopus databank van Elsevier te delen door het aantal vorders dat elke gerangschikte universiteit zichzelf toedicht. Maar doordat citatiepatronen verschillen van discipline tot discipline zijn deze absolute cijfers onvergelijkbaar (Podlubny, 2005). Bijgevolg kunnen enkel door de genormaliseerde impact van publicaties te berekenen (supra) citaties in rekening worden gebracht.

Tabel 1: Posities en deelscores van de Vlaamse universiteiten in de THES-ranking 2007, de Shanghai-ranking 2007, het 3de Science & Technology Indicators Report van de Europese Commissie, de Leiden-ranking 2007 en de Webometrics-ranking juli 2007.

	Katholieke Universiteit Leuven	Universiteit Antwerpen	Universiteit Gent	Vrije Universiteit Brussel
THES-ranking 2007*				
Positie in rangschikking	61	187	124	232
Totaalscore in % t.o.v. Harvard	75.0	56.9	64.5	
Beoordeling door academici (40 %)	88	41	63	
Beoordeling door werkgevers (10 %)	83	7	29	
Internationale vorsers (5 %)	51	57	47	
Internationale studenten (5 %)	55	59	30	
Vorsers / student (20 %)	39	99	88	
Citaties / vorsers (20 %)	84	67	69	
Shanghai-ranking 2007**				
Positie in rangschikking	102-150	203-304	102-150	305-402
Alumni met Nobelprijs of Field Medal (10 %)	0	0	8.3	16.6
Vorsers met Nobelprijs of Field Medal (20 %)	0	0	15.5	0
Highly Cited vorsers (20 %)	21.0	12.8	14.8	0
Publicaties in Nature en Science (20 %)	16.1	14.3	8.6	10.0
Publicaties in Science Citation Index	48.5	32.8	49.3	26.7
Correctiefactor omvang (10 %)	23.5	25.1	27.4	22.1
3de S&T rapport Europese Commissie 2003				
22 Europese instellingen met impact significant boven wereldgemiddelde	-	22	-	-
Genormaliseerde impact	1.11	1.20	1.09	1.07***
Leiden-ranking 2007 – 100 meest publicerende Europese universiteiten				
Positie in rangschikking naar aantal WoS-publicaties	9	-	48	-
Aantal WoS-publicaties	22521	-	13776	-
Positie in rangschikking naar genormaliseerde impact	30	-	48	-
Genormaliseerde impact	1.22	-	1.15	-
Positie in rangschikking naar totale impact, brute force	8	-	50	-
Totale impact (aantal publicaties * genormaliseerde impact)	27476	-	15842	-
Webometrics-ranking juli 2007				
Positie in rangschikking	196	617	321	285
Positie m.b.t. aantal webpagina's	242	571	192	240
Positie m.b.t. zichtbaarheid (externe linken naar webpagina's)	171	824	504	356
Positie m.b.t. documenten op website	436	645	294	281
Positie m.b.t. Google scholar documenten	230	623	181	399

* De totaalscore en de deelscores zijn Z-scores. In de THES-ranking worden voor de posities 200-500 geen totaalscores en deelscores vrijgegeven.

** Deelscores in procent.

*** Het betreft de genormaliseerde impact van de publicaties van de Vrije Universiteit Brussel en de Université Libre de Bruxelles.

III. De positie van de Vlaamse universiteiten

Het zal uit bovenstaande analyse van gangbare indicatoren voor het meten van de 'kwaliteit' van universiteiten duidelijk zijn dat aan de positie van de Vlaamse universiteiten in de Shanghai- of THES-ranking niet te veel belang mag worden gehecht. Toch willen we niet nalaten de positie van de Vlaamse universiteiten in de ranglijsten beknopt toe te lichten. Want hoewel de publicatie van de Shanghai- en de THES-ranking de voorbije jaren meestal aanleiding gaf tot weinig lovende krantenkoppen (bijvoorbeeld *Geen Vlaamse universiteiten in top 100*, *De Tijd*, 8 augustus 2007), tonen ze net aan dat de Vlaamse universiteiten wel degelijk internationaal zichtbaar zijn. De universiteiten van Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven komen immers steeds in de ranglijsten voor en meestal in relatief gunstige posities (6) (voor een gedetailleerd overzicht van de positie van de Vlaamse universiteiten in de THES-ranking 2007, de Shanghai-ranking 2007, het 3de S & T rapport van de Europese Commissie, de Leiden-ranking 2007 en de Webometrics-ranking juli 2007, zie Tabel 1). Vanuit globaal perspectief is dat een opmerkelijke prestatie voor een regio met slechts zes miljoen inwoners. De Vlaamse universiteiten zijn niet alleen voor iedereen toegankelijk, zij verrichten ook hoogstaand wetenschappelijk onderzoek.

Toch kan de positie van de Vlaamse universiteiten ongetwijfeld nog versterken. Zo is het een publiek geheim dat de personeelsbezetting van een aantal opleidingen te beperkt is om kwalitatief hoogstaand onderwijs te kunnen garanderen; recent werd dit bijvoorbeeld nog bevestigd voor de opleidingen communicatiewetenschappen (VLIR, 2007). In Nederland, Duitsland of Engeland is het ondenkbaar dat een student in de eerste bachelor enkel lessen met meer dan 100 medestudenten kan volgen; in Vlaanderen zien universiteiten zich echter genoodzaakt dit massaonderwijs courant toe te passen. Een ander voorbeeld van een aspect dat voor verbetering vatbaar is, betreft de te smalle basis aan (semi)permanente onderzoekers waarover internationaal competitieve onderzoeksgroepen beschikken opdat de sterke toename van de verworven middelen en de explosie van het aantal tijdelijke, extern gefinancierde onderzoekers, dewelke enkel zinvol is indien ook een gedegen begeleiding kan worden aangeboden, zou kunnen worden voortgezet. Beide voorbeelden zijn reeds lange tijd gekend (Moed et al., 1998) en houden rechtsreeks verband met het feit dat het aantal professoren aan Vlaamse universiteiten de afgelopen 15 jaar zo goed als constant is gebleven (Verlinden et al., 2006). Deze

evolutie – of beter: het gebrek eraan – staat in schril contrast tot de internationale tendens om waar mogelijk het aantal professoren te laten toenemen, zodat de onderwijsverplichtingen van professoren beperkt kunnen worden tot het doceren van die vakken waarin zij expert zijn en hen verder voldoende tijd rest om zich intensief aan onderzoek te wijden. Opdat de kwaliteit van het onderwijs en het onderzoek aan de Vlaamse universiteiten significant zou kunnen verbeteren, is het noodzakelijk dat ook in Vlaanderen het aantal professoren toeneemt. De Vlaamse Regering is zich hiervan terdege bewust en heeft met het Odysseus-programma voor het aantrekken van excellente onderzoekers, het Methusalem-programma dat voorziet in structurele onderzoeksfinanciering voor excellente professoren die reeds in Vlaanderen zijn en de aanzet tot een Vlaams *tenure track* stelsel dat zal starten in 2008, haar engagement in concrete initiatieven vertaald. Daarenboven gaf de Vlaamse Regering met de verhoging van de budgetten van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO) en het Hercules-programma voor wetenschappelijke apparatuur een belangrijke impuls aan het fundamenteel, kennisgrensverleggend wetenschappelijk onderzoek. Om een verdere groei en kwaliteitstoename mogelijk te maken is echter een coherent pakket van maatregelen nodig dat enerzijds de Vlaamse universiteiten meer autonomie verleent en hen anderzijds in staat stelt meer middelen te verwerven.

Ook de voorbije jaren werden al heel wat maatregelen genomen, in het bijzonder om het onderzoek aan de Vlaamse universiteiten te stimuleren. Zo werden, met in het achterhoofd de Lissabon-doelstellingen, de overheidsinvesteringen in onderzoek gradueel opgedreven en werden fiscaal gunstige statuten voor het aantrekken van onderzoekers gecreëerd. Ook werden de 'prestaties' van universiteiten in toenemende mate bepalend voor het verwerven van overheidsfinanciering voor fundamenteel onderzoek. Aanvankelijk werd 'prestaties' gerelateerd aan het aantal studenten en diploma's, maar met de aanpassing van de verdeelsleutel voor het Bijzonder Onderzoeksfonds (BOF) in 2003 werd een duidelijke keuze gemaakt voor meer competitie tussen universiteiten op het vlak van onderzoeksoutput: het gewicht van de vigerende parameters betreffende afgeleverde licentiediploma's en bekomen werkingstoelage werd teruggeschroefd en aangevuld met parameters gebaseerd op het aantal publicaties en het aantal citaties opgenomen in de *Science Citation Index Expanded*. Ook bij de introductie van het Industrieel Onderzoeksfonds (IOF) in 2004 werd gekozen voor een geparmetriseerde competitie-stimulerende verdeelsleutel, dewelke ondermeer ook rekening houdt met het aantal patenten en spin-off bedrijven. Hoewel in de β - en γ -wetenschappen de tendens tot het stimuleren van publicaties in internationale tijdschriften zich reeds geruime tijd had doorgezet – getuige waarvan de bibliometrische studies die aan meerdere Vlaamse universiteiten werden uitgevoerd (voor een overzicht, zie Spruyt, 2003) – vergrootte de druk om regelmatig

(6) De Universiteit Hasselt en de Katholieke Universiteit Brussel zijn te klein om tot de ranglijsten door te dringen. Het feit dat zij er niet in voorkomen zegt met andere woorden niets over hun kwaliteit.

en zo mogelijk veel in zogenaamde A1- of WoS-tijdschriften te publiceren sindsdien substantieel. Nu de *publish or perish* cultuur in zowat alle academische geesten is doorgedrongen, lijkt de Vlaamse overheid vastberaden om ook de basisfinanciering van universiteiten afhankelijk te maken van hun relatieve onderwijs- en onderzoeksprestaties (Vandenbroucke, 2007). In het ontwerp van nieuw financieringsdecreet op het hoger onderwijs wordt de basisfinanciering (na het overschrijden van bepaalde drempelwaarden nodig voor het verkrijgen van een vaste sokkelfinanciering) immers afhankelijk van onderwijs- en onderzoeksgerelateerde parameters, het merendeel outputparameters. Aangezien het een gesloten enveloppefinanciering betreft waarbinnen men enkel kan groeien ten koste van (een) andere universiteit(en), is het voor alle universiteiten noodzakelijk om in de toekomst ten minste hun aandeel in het aantal afgeleverde diploma's en het aantal publicaties te behouden. Een aantal parameters, bijvoorbeeld het aantal afgeleverde doctoraatsdiploma's, heeft een dermate grote invloed op de middelen die men kan verwerven, dat allicht elke universiteit al het mogelijke zal doen om haar aandeel daarin te vergroten. Cruciaal is echter de vraag of deze structurele verankering van competitie tussen de Vlaamse universiteiten een voldoende basis biedt om hen naar een hoger kwaliteitsniveau te stuwen. Is het aanwakkeren van onderlinge competitie met andere woorden voldoende opdat onze universiteiten ook in de internationale competitie zouden kunnen standhouden? Of vereist de internationale arena andere randvoorwaarden?

Eén van de gevolgen van de sterk toegenomen internationalisering van het hoger onderwijs is de toegenomen nood om flexibel te kunnen reageren op nieuwe noden. Angelsaksische universiteiten hebben bijvoorbeeld handig ingespeeld op de vraag naar kwalitatief hoogstaand hoger onderwijs vanwege jongeren in Zuid-Oost Azië (Wooldridge, 2005b). Deze strategie heeft de betrokken universiteiten niet alleen veel financiële middelen, maar ook zeer verstandige en hardwerkende studenten opgeleverd. De noodzakelijke randvoorwaarden om op deze vraag te kunnen inspelen, zijn Engelstalig onderwijs, autonomie bij de bepaling van het inschrijvingsgeld en autonomie met betrekking tot het inrichten van nieuwe opleidingen en het selecteren van studenten. Deze randvoorwaarden zijn in de Vlaamse context geen evidentie. Helaas zien de Vlaamse universiteiten zich bijgevolg genoodzaakt tal van opportuniteiten aan zich te laten voorbijgaan. Deze structurele beperkingen zijn echter slechts het topje van de ijsberg. Hoewel de Vlaamse overheid zich begin jaren negentig voornam de universiteiten meer autonomie te geven, overheerst, zeker bij het academisch personeel (Willaert, 2007), maar ook bij de universitaire administraties, de indruk dat de toegenomen planlast (bureaucratisering), meestal opgelegd onder de noemer van responsabilisering, de werkelijke zelfstandigheid van universiteiten eerder heeft ingekrompen. Internationale vergelijkingen bevestigen deze indruk (Aghion et al., 2007; Wool-

dridge, 2005a). De omvang van de voor de Vlaamse universiteiten geldende regelgeving, evenals de voortdurende aanvullingen en bijstellingen ervan, doet de vraag rijzen of deze regelgeving op zichzelf voldoende doelmatig, doorzichtig en samenhangend is en zo ja ook nog uitvoerbaar (Janssens & De Groof, 2005). Deze vraag doet het ergste vermoeden over de flexibiliteit waarmee de Vlaamse universiteiten kunnen inspelen op internationale tendensen. Zijn regelgeving en competitieve financiering wel de meest efficiënte manieren om de internationale realiteit van het hoger onderwijs en het onderzoek bij alle academici te laten doordringen? Is de overheid voldoende flexibel en visionair om snel op nieuwe ontwikkelingen te kunnen inspelen? Is de overheid overigens niet sowieso te beperkt in de financiële middelen die haar ter beschikking staan om de internationale competitie van de Vlaamse universiteiten te kunnen aansturen? De overheidsfinanciering voor onderwijs en onderzoek hinkt immers, ondanks de nadruk op de 3 % - norm voor onderzoek en de 2 % - norm voor hoger onderwijs (Vandenbroucke, 2007), nog steeds ernstig achterop op deze normen én ook in vergelijking met landen, bijvoorbeeld Finland, de Verenigde Staten en Zwitserland, die de trend zetten in de mondiale kenniseconomie (Aerts et al., 2005; Aghion et al., 2007; Hindriks, 2007; Vervliet & Waeyaert, 2005). In combinatie met een toenemende nood aan internationalisering, een toenemend aantal studenten en een beperkend wetgevend kader, leidt deze structurele onderfinanciering tot een afname van de slagkracht van universiteiten. Keuzes dringen zich bijgevolg op. Enkel mits voldoende middelen kan de tweede democratiseringsgolf een succes worden. Aan de hand van onderstaande bespreking van te verwachten evoluties van ranglijsten stippen we alvast enkele aspecten aan waarvoor keuzes wenselijk zijn.

IV. EVOLUTIE VAN RANGLIJSTEN

Ranglijsten van universiteiten zijn een gegeven dat niet meer weg te denken is. Ze spelen niet alleen in op een duidelijke tendens naar globalisering en liberalisering van het hoger onderwijs (van Vught, 2004), maar ook op een pertinente vraag van (potentiële) studenten: wat is de kwaliteit van de opleiding die ik wil volgen en van de universiteit die deze opleiding aanbiedt? Zoals we bovenstaand hebben aangetoond, hebben sommigen zich laten verleiden tot het formuleren van een antwoord op het tweede lid van de vraag, veelal zonder na te gaan of dat antwoord betrouwbaar en valide is en welk aspect van kwaliteit het belicht. Voor beide huidige mondiale ranglijsten, de Shanghai-ranking en de THES-ranking, heeft dit geleid tot een resultaat dat zeer duidelijk in het voordeel is van de Engelstalige onderzoeksuniversiteit (Marginson & Van der Wende, 2007). Aangezien ranglijsten echter een relatief jong verschijnsel zijn, mag worden verwacht dat langzaam maar zeker antwoorden zullen worden geformuleerd die niet alleen voor

studenten, maar ook voor beleidsmakers, onderzoekers en industrie meer bruikbaar blijken. Onderstaand lichten we enkele van de pistes toe die opstellers van ranglijsten mogelijk zullen bewandelen.

Ranglijsten zullen zich toespitsen op onderwijs of onderzoek. In de bestaande mondiale ranglijsten zijn vooral onderzoeksparameters, hoe weinig betrouwbaar en valide ook, doorslaggevend. Het zijn met andere woorden onderzoeksranglijsten. Voor (potentiële) studenten hebben deze ranglijsten weinig betekenis, aangezien vooral informatie over de kwaliteit van het onderwijs voor hen van belang is. De huidige ranglijsten zeggen daarover weinig tot niets. Enkel in de Duitse CHE-ranking wordt afzonderlijk op basis van onderwijs en onderzoek gerangschikt (Berghoff et al., 2006; Berghoff et al., 2007b) (7). Het initiatief om de CHE-ranking uit te breiden naar Nederland en Vlaanderen is dan ook lovenswaardig (Vandenbroucke, 2006), maar de voorlopige resultaten zijn niet veelbelovend (Federkeil & Westerheijden, 2007). Nog geen tien procent van de studenten die een van de 12 Nederlandse of 12 Vlaamse opleidingen in het proefproject volgden, werd bereid gevonden een vragenlijst erover in te vullen. Ook kwamen tal van problemen bij het hertalen van het Duitse instrumentarium naar de Nederlandse en Vlaamse situatie aan het licht. Het zou met andere woorden niet verwonderen dat, zoals in Zwitserland en Oostenrijk, de uitbreiding van de CHE-ranking naar Nederland en Vlaanderen geen haalbare kaart blijkt. Een van de beperkingen van de ranglijst is overigens dat zij geen gebruik maakt van de schat aan gegevens die reeds beschikbaar is als resultaat van het in Nederland en Vlaanderen goed uitgebouwde systeem van externe kwaliteitszorg onderwijs, het proces van visitatie en accreditatie (De Groof & Hendriks, 2006). Door bijvoorbeeld de bevoegdheid van het Nederlands Vlaams Accreditatie Orgaan

---

(7) In tegenstelling tot wat soms gedacht wordt, eindigt ook de *CHE-Forschungsranking* immers met een echte rangschikking. Initieel wordt op basis van reputatie bij vakgenoten, verworven onderzoeksmiddelen, publicaties, doctoraten, en (indien van toepassing) citaties en patenten bepaald of een bepaalde discipline aan een bepaalde universiteit 'onderzoeksintensief' is. Een discipline wordt als onderzoeksintensief aangeduid wanneer zij voor ten minste vier (van zeven) indicatoren significant bovengemiddeld scoort. Op die manier ontstaat een overzicht van de universiteiten waar een bepaalde discipline onderzoeksintensief is, evenals een overzicht voor elk van de Duitse universiteiten van de onderzoeksintensieve en niet-onderzoeksintensieve disciplines die zij aanbieden. Op basis van het percentage onderzoeksintensieve disciplines worden alle universiteiten die meer dan vier disciplines aanbieden, vervolgens van procentueel meest naar minst onderzoeksintensief gerangschikt, weliswaar onderverdeeld in drie grote groepen, namelijk de *Spitzen* groep, de *Mittel* groep en de *Schluss* groep.

(NVAO) uit te breiden tot het toekennen van een aantal sterren aan een opleiding (cf. het principe van de Michelingidsen), kan de draagwijdte van het proces van visitatie en accreditatie worden vergroot en voor een breder publiek inzichtelijk worden gemaakt zonder dat bijkomende gegevens moeten worden verzameld. De inspanningen die nodig zijn om de kwaliteit van het onderwijs voor studenten inzichtelijk te maken, moeten immers in verhouding staan tot de baten.

In het licht van het vooruitzicht dat ook voor de kwaliteit van het onderwijs ranglijsten zullen worden opgesteld, dient een debat over de te beperkte middelen die de Vlaamse universiteiten per student ter beschikking staan zich aan (Aghion et al., 2007; Hindriks, 2007). Terwijl de Scandinavische landen de overheidsfinanciering voor universiteiten drastisch optrekken om een democratische toegang voor allen blijvend te kunnen garanderen, vragen de Amerikaanse universiteiten torenhoge inschrijvingsgelden en verhogen de Australische, Nieuw-Zeelandse en Britse universiteiten hun inkomsten door buitenlandse studenten aan te trekken en hen hoge inschrijvingsgelden op te leggen. In Vlaanderen wordt echter gekozen voor een status quo waarbij noch de overheidsmiddelen, noch de inschrijvingsgelden toenemen. Het is hoogdringend dat in deze realistische keuzes worden gemaakt.

Ranglijsten worden opleidingsspecifiek. Enkel opleidings-specifieke ranglijsten verschaffen inzicht in de kwaliteit van de opleiding die men wil volgen of volgt. Voor MBA's en, meer algemeen, Business Schools, zijn opleidings-specifieke ranglijsten de norm. Jaarlijks publiceren onder meer de *Financial Times*, *Business Week* en *The Economist* ranglijsten van Business Schools. Wanneer men weet dat een MBA-opleiding al gauw € 30.000 kost en bijna onontbeerlijk is om door te stoten tot het hogere management van internationale bedrijven, is het niet moeilijk te begrijpen waarom deze publicaties jaarlijks door vele potentiële studenten aandachtig worden bestudeerd. Bij een stijgende studiekost, een toenemende internationale mobiliteit van studenten en een toenemend belang van een kwaliteitsvolle opleiding voor de latere loopbaan lijkt het aannemelijk dat ook voor andere opleidingen ranglijsten zullen worden opgesteld. Immers, de voorbije decennia zijn bijna overal ter wereld de kosten om aan een kwaliteitsvolle instelling te studeren aanzienlijk toegenomen (8). Studenten willen dan ook

---

(8) Het handhaven van lage inschrijvingsgelden in West- en Noord-Europa gaat in tegen een wereldwijde tendens tot het aan de student doorrekenen van een tastbaar deel van de kost die de instelling maakt om in diens opleiding te voorzien. Vanzelfsprekend roept deze tendens vragen op (zie, bijvoorbeeld, Vossensteyn, 2006), maar het is ontegensprekelijk zo dat het aanrekenen van hogere studiegelden universiteiten wereldwijd bijkomende armslag geeft.

vooraf zekerheid dat de investering die zij (en/of hun ouders) doen inderdaad toegang geeft tot een kwaliteitsvolle opleiding die hun toekomstmogelijkheden vergroot. In het bijzonder voor (internationaal) mobiele studenten kunnen opleidingsspecifieke ranglijsten een belangrijke bron van informatie zijn. Voor de Vlaamse opleidingen biedt dit vooruitzicht zeker perspectief: vele opleidingen zijn immers van hoge kwaliteit en de afgestudeerden zijn graag gezien in binnen- en buitenland. Opleidingsspecifieke ranglijsten zouden bijvoorbeeld toelaten de Vlaamse opleidingen te positioneren ten opzicht van de Nederlandse, waarmee ongetwijfeld meer Nederlandse studenten naar België zouden kunnen worden gehaald. Tegelijk moeten de Vlaamse universiteiten ook bereid zijn om toe te geven dat voor bepaalde opleidingen samenwerking nodig is om tot betere resultaten te komen. Van overheidswege verdienen inspanningen in die richting, ook deze uit het recente verleden, toewijding en passende beloning.

Er komen Europese ranglijsten. In Vlaanderen zijn ranglijsten slechts onder de aandacht gekomen naar aanleiding van de publicatie van mondiale ranglijsten, maar in Engeland, Nederland, Polen en Duitsland zijn ranglijsten reeds langere tijd ingeburgerd. Tot nu toe heeft enkel de Europese Commissie, met haar opdrachten voor bibliometrische ranglijsten en subsidie voor uitbreiding van de CHE-ranking (supra), getracht dit nationale niveau te overstijgen, maar het zou niet verbazen indien binnen afzienbare tijd een ander, al dan niet commercieel geïnspireerd, Europees initiatief opduikt. De (poging tot) uitbreiding van de Duitse CHE-ranking naar omliggende landen blijft immers vooralsnog beperkt tot enkele landen en vergt, dankzij de grondige aanpak, veel tijd. Andere benaderingen, waarbij universiteiten gebenchmarked worden op basis van nationale en regionale investeringen in onderwijs en onderzoek, de verloning van professoren, autonomie met betrekking tot het inrichten van opleidingen en het selecteren van studenten, enzovoorts, zijn niet ondenkbaar. Ook in deze dient Vlaanderen zich te beraden over de positie van zijn universiteiten, want ondanks een toename van de autonomie van de universiteiten, blijven de beperkingen groot. Zoals andere Europese regio's staat Vlaanderen voor de uitdaging zijn universiteiten in de internationale arena van het hoger onderwijs en onderzoek te ontlasten van overtollige bureaucratie en te wapenen met meer autonomie (Wooldridge, 2005a).

Ranglijsten zullen diversifiëren naar aard en methodologie. De verschillen tussen de ranglijsten waarin Vlaamse universiteiten worden betrokken, namelijk de mondiale ranglijsten en de reeds besproken ranglijsten die werden en worden opgesteld met steun van de Europese Commissie, zijn weliswaar substantieel, maar alle doen ze een beroep op min of meer voor de hand liggende indicatoren. Een voorbeeld van een ranglijst die een heel andere aanpak volgt – en waarin Vlaamse universiteiten ook zijn opgenomen, zie ook Tabel 1

– is de *Webometrics Ranking of World Universities* (CIN-DOC, 2007). De ranglijst wordt opgesteld enkel en alleen op basis van het aantal webpagina's (gewicht 25 %), het aantal externe linken naar deze pagina's (zogenaamde zichtbaarheid, gewicht 50 %), het aantal documenten beschikbaar op de website (gewicht 12,5 %) en het aantal wetenschappelijke documenten zoals geregistreerd door Google Scholar (gewicht 12,5 %). In het eindresultaat zijn ruim 4000 hoger onderwijsinstellingen en onderzoekscentra wereldwijd opgenomen. Uit de resultaten blijkt dat Amerikaanse instellingen op vlak van ICT een duidelijke voor-sprong hebben. In de nabije toekomst zullen wellicht nog andersoortige ranglijsten, ontwikkeld met behulp van nieuwe, al dan niet op het web beroep doende methoden, worden gepubliceerd. Zo plant de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) vanaf 2010 de publicatie van een ranglijst van de kwaliteit van het hoger onderwijs in haar lidstaten op basis van kennis- en vaardigheidstoetsen afgenomen van afgestudeerde studenten (s.n., 2007b). En in december 2007 werd reeds de door CHE in samenwerking met CWTS-Leiden opgestelde *European Excellence Ranking* voor de natuurwetenschappen gepubliceerd (Berghoff et al., 2007a). Hoewel aangekondigd als een ranglijst waarin per Europese universiteit zou worden bepaald voor welke discipline(s) zij op basis van bibliometrische indicatoren tot de top behoort (Federkeil & Westerheijden, 2007), blijkt de methodologie bij nader inzien te leiden tot goede resultaten voor grote universiteiten. Of anders gesteld: ook de opstellers van deze ranglijst lijken de idee *big is beautiful* genegen.

Ranglijsten zullen differentiëren naar de aard van de instelling. In de bestaande ranglijsten wordt met verschillen in de opdracht en doelstellingen van instellingen geen rekening gehouden. Dit leidt ertoe dat onvergelykbare instellingen, zoals Business Schools en medische instituten, toch met elkaar worden vergeleken. Langzaam maar zeker zullen voor verschillende typen van instellingen afzonderlijke ranglijsten worden opgesteld. Ranglijsten van Business Schools passen deze benadering nu reeds toe en ook in de Leiden-ranking wordt een, weliswaar arbitraire, selectie doorgevoerd. De wens van de Europese Commissie is dat, naar analogie met de Amerikaanse *Carnegie Classification of Institutions of Higher Education*, een typologie van hoger onderwijsinstellingen wordt ontwikkeld waarop opstellers van ranglijsten zich kunnen baseren (van Vught, 2007). In het Europa van morgen, zo lijkt de redenering, zullen niet langer alle instellingen grosso modo dezelfde activiteiten ontplooiën. Het is echter zeer de vraag of alle opstellers van ranglijsten het geduld zullen opbrengen om een dergelijke typologie af te wachten en, zo ja, rekening zullen houden met de resultaten. Het is immers eenvoudig te selecteren op een of enkele criteria en vervolgens de universiteiten die eraan voldoen te rangschikken. In een eengemaakt Europa lijkt de internationale toegankelijkheid van een opleiding en/of een

instelling geen onredelijk criterium. Waarom immers zou een ranglijst die beoogt relevant te zijn voor belanghebbenden wereldwijd universiteiten die het merendeel van hun opleidingen enkel in het Nederlands aanbieden, opnemen? Enkel internationaal georiënteerde instellingen die een substantieel aantal opleidingen in het Engels aanbieden, hebben relevantie voor een dergelijke ranglijst. De keuze van de overgrote meerderheid van de internationaal mobiele studenten is immers beperkt tot deze opleidingen. Door de huidige beperkingen aangaande het gebruik van het Engels in het hoger onderwijs, kunnen de Vlaamse universiteiten een dergelijke ontwikkeling vooralsnog niet met een gerust hart tegemoet zien.

Tot slot zijn er, naast bovenstaande te verwachten evoluties van ranglijsten, ook wenselijke evoluties die minder waarschijnlijk zijn. Een eerste is dat gebruikers de mogelijkheid wordt geboden te rangschikken op basis van de indicatoren die zij zelf relevant achten (Merisotis, 2002). Enkele uitzonderingen niet te na gesproken (bijvoorbeeld de CHE-ranking en de *Princeton Review Business School Ranking*), zijn de bestaande ranglijsten statische lijsten waarop de gebruiker geen invloed heeft. Voor gebruikers zou de potentiële informatieve waarde van ranglijsten enorm toenemen wanneer zij zelf kunnen beslissen welke indicatoren voor hen relevant zijn en kunnen nagaan welke instellingen of opleidingen goed scoren op die indicatoren. Een tweede is dat ranglijsten niet langer de indruk van een strikte hiërarchie, vergelijkbaar met deze in een voetbalcompetitie, creëren, maar instellingen clusteren in groepen. Een blik op de totaalscores van de Shanghai-ranking volstaat bijvoorbeeld om in te zien dat in feite sprake is van een topgroep van een 25-tal grote universiteiten, gevolgd door een groep van een 75-tal universiteiten waarvan de totaalscores niet heel uiteenlopend zijn. Ranglijsten die gebruikmaken van een sterrensysteem vergelijkbaar met de Michelinijdsen voor restaurants, zouden voor de gebruiker wellicht informatiever blijken, niet in het minst omdat het verwerven van een positie in een betere cluster in een dergelijke ranglijst wel degelijk een belangrijke verwezenlijking zou zijn. Een derde wenselijke evolutie is dat opstellers van ranglijsten zich consequent zouden houden aan de *Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions*, waarin onder meer gepleit wordt voor consequentie en inzicht in de methodologie van ranglijsten (s.n., 2007a). Een vierde en laatste wenselijke evolutie is dat het belang van ranglijsten tot zijn ware proporties wordt teruggebracht. Voor zover de kwaliteit van het onderwijs en het onderzoek aan een universiteit accuraat in kaart kan worden gebracht, blijft het inzicht beperkt tot één zijde van de medaille: die van de instelling. Want zoals het citaat van professor Capecchi aan het begin van deze bijdrage aantoont: geen enkele instelling, hoe goed ook, kan inspelen op de wensen en noden van alle studenten en onderzoekers.

SUMMARY

This paper discusses international rankings of universities. We analyse the fundamentals of rankings and the reliability and validity of common indicators used for the compilation of rankings, e.g. reputation-surveys, facts and figures, and scientific productivity. We discuss some future-oriented policy-implications that become apparent when analysing the position of Flemish universities in current international rankings. We conclude with an overview of new and wished-for developments in the ranking of universities and suggest some implications for universities in Flanders.

REFERENTIELIJST

AERTS, K., DEBACKERE, K., HOSKENS, M., VANHEE, M. en VEUGELERS, R. (2005), "De totale O&O-uitgaven in Vlaanderen: GERD", in DEBACKERE, K. en VEUGELERS, S. (ed.), *Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie 2005* (pp. 79-84), Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

AGHION, P., DEWATRIPONT, M., HOXBY, C., MASCOLELL, A. & SAPIR, A. (2007), "Why reform Europe's universities?", *Bruegel Policy Brief*, 4, 1-8.

ARWU. (2007), "Academic Ranking of World Universities", <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>. Laatst bekeken op 22-12-2007.

BERGHOFF, S., BRANDENBURG, U., CARR, D.J., HACHMEISTER, C.-D. & MÜLLER-BÖLING, D. (2007a), *CHE Excellence ranking. Identifying the best: The CHE ranking of Excellent European graduate programmes in the natural sciences and mathematics*, (Rep. No. 99), Gütersloh, Duitsland, Centrum für Hochschulenentwicklung.

BERGHOFF, S., FEDERKEIL, G., GIEBISCH, P., HACHMEISTER, C.D., HENNINGS, M. & MÜLLER-BÖLING, D. (2007b), *CHE-HochschulRanking: Vorgehensweise und Indikatoren*, (Rep. No. 88), Gütersloh, Duitsland, Centrum für Hochschulenentwicklung.

BERGHOFF, S., FEDERKEIL, G., GIEBISCH, P., HACHMEISTER, C.D., HENNINGS, M. & MÜLLER-BÖLING, D. (2006), *CHE ForschungsRanking. Das CHE ForschungsRanking deutscher Universitäten 2006*, (Rep. No. 79), Gütersloh, Duitsland, Centrum für Hochschulenentwicklung.

BILLIET, J., BOCKEN, H., BRUYNSERAEDE, Y., CLARYSSE, W., DE DIJN, H., DE MEY, M. et al. (2004), *Bibliometrie in de humane wetenschappen*, Brussel, Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.

- BONACCORSI, A., DARAIIO, C., LEPORI, B., & SLIPERSAETER, S. (2007), "Indicators on individual higher education institutions: addressing data problems and comparability issues", *Research Evaluation*, 16, 66-78.
- BROOKS, R. L. (2005), "Measuring University Quality", *The Review of Higher Education*, 29, 1-21.
- CASPER, G. (23-9-1996), Letter from Gerhard Casper, president of Stanford University, to James Fallows, editor of U.S. News & World Report.
- CINDOC. (1-7-2007). Webometrics Ranking of World Universities. <http://www.webometrics.info/>. Laatst bekeken op 10-10-2007.
- DE GROOF, J. en HENDRIKS, F. (2006), "Accreditatie in het hoger onderwijs in Vlaanderen en Nederland", *T.O.R.B.* 2005-06, 247-356.
- DOUTHUT, R. (2005), *Privilege: Harvard and the education of the ruling class*, New York, Hyperion.
- European Commission (2003), *Third European Report on Science and Technology Indicators 2003: Towards a knowledge based economy*, Brussel, European Commission.
- FEDERKEIL, G. & WESTERHEIJDEN, D. F. (2007), *Process and results from the CHE EuroRanking pilot project*, Brussel, Paper gepresenteerd tijdens het symposium 'Ranking Universities for European students: Pilot Results', 11 oktober 2007.
- GILBERT, A. (2007), *Building a world class university - Responding to the ranking challenges*, Leiden, Paper presented at the 2nd Leiden University International Symposium on Ranking, 2-3 februari 2007.
- HINDRIKS, J. (2007), "Worden de Belgische universiteiten bedreigd?", *Itinera Institute Memo*, 6, 1-22.
- HOLMES, R. (2007), A mystery solved, http://rankingwatch.blogspot.com/2007_07_01_archive.html, Laatst bekeken op 19-10-2007.
- INCE, M. (2007), "World University Rankings", *The Times Higher Education Supplement*.
- JANSSENS, Y. & DE GROOF, J. (2005), *De universitaire regelgeving. Coördinatie en annotatie*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers.
- LIU, N.C. & CHENG, Y. (2007), "Academic Ranking of World Universities: Methodologies and problems", in Sadlak, J. & LIU, N.C. (Eds.), *The world-class university and ranking: Aiming beyond status* (pp. 175-188), Bucharest, Roemenië: UNESCO-CEPES.
- MARGINSON, S. (2007), "Rankings: Marketing Mana or Menace?", http://www.cshe.unimelb.edu.au/people/staff_pages/Marginson/KeyMar8-10Aug07.pdf. Laatst bekeken op 9-10-2007.
- MARGINSON, S. & VAN DER WENDE, M. (2007), "To rank or be ranked: The impact of Global Rankings in Higher Education", *Journal of Studies in International Education*, 11, 306-329.
- MERISOTIS, J.P. (2002), "Summary report of the invitational roundtable on statistical indicators for the quality assessment of Higher/Tertiary Education Institutions: Ranking and league table methodologies" *Higher Education in Europe*, XXVII, 475-480.
- MOED, H.F. (2005), *Citation analysis in research evaluation*, Dordrecht, the Netherlands, Springer.
- MOED, H.F. (2006), *Bibliometric rankings of World Universities* (Rep. No. 2006-01), Leiden University, Nederland, Centrum voor Wetenschaps- en Technologie Studies.
- MOED, H.F., LUWEL, M., HOUBEN, J.A., SPRUYT, E. & VAN DEN BERGHE, H. (1998), "The effects of changes in the funding structure of the Flemish universities on their research capacity, productivity and impact during the 1980's and early 1990's", *Scientometrics*, 43, 231-255.
- O'LEARY, J. (2006, October 6). World University Rankings. *The Times Higher Education Supplement*.
- PODLUBNY, I. (2005), "Comparison of scientific impact expressed by the number of citations in different fields of science", *Scientometrics*, 64, 95-99.
- POELMANS, W. (2007), *Rankings: University hit parade or student information system?*, Brussel, Paper gepresenteerd tijdens het symposium 'Ranking universities for European students: Pilot results', 11 oktober 2007.
- RONS, N. & VANDEVELDE, K. (2007), "The unbearable lightness of ranking", *Delta*, 15, 30-34.
- s.n. (2007a), "Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions.", in SADLAK, J. & LIU, N. C. (Éd.), *The World-Class University and Ranking: Aiming beyond status*, (pp. 25-28). Bucharest, Roemenië, UNESCO-CEPES.
- s.n. (2007 17b), "University rankings: measuring mortarboards", *The Economist*, 385, 64.
- SPRUYT, E., "Evaluatie van wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten. Beschrijving van de Vlaamse context, mogelijkheden en perspectief", *T.O.R.B.* 2003, 428-445.

- TIJSEN, R.J.W. (2003), "Scoreboards of research excellence", *Research Evaluation*, 12, 91-103.
- TULKENS, H. (2007), "Ranking universities: How to take better account of diversity.", <http://www.core.ucl.ac.be/staff/recentpapersTulkens/Unvs.pdf>. Laatste bekeken op 7-7-2007.
- VAN DYKE, N. (2005), "Twenty years of university report cards", *Higher Education in Europe*, 30, 103-125.
- VAN LEEUWEN, T.N. (2007), "Modelling of bibliometric approaches and importance of output verification in research performance assessment", *Research Evaluation*, 16, 93-105.
- VAN RAAN, A.F.J. (2005), "Fatal attraction: Conceptual and methodological problems in the ranking of universities by bibliometric methods", *Scientometrics*, 62, 133-143.
- VAN RAAN, A.F.J. (2006), *For your ranking only*, Leiden, Paper presented at the 1st Leiden University International Symposium on Ranking, 16 februari 2007.
- VAN RAAN, A.F.J. (2007), The Leiden Ranking. <http://www.cwts.nl/cwts/LeidenRankingWebSite.html>. Laatste bekeken op 10-12-2007.
- VAN VUGHT, F. (2004), *Afscheidsrede Frans van Vught*. Rede gehouden bij gelegenheid van het afscheid van het ambt van Rector Magnificus en Voorzitter van het College van Bestuur van de Universiteit Twente, 24 november 2004.
- VAN VUGHT, F. (2007), *Developing a classification of Higher Education Institutions in Europe*, Leiden, Paper presented at the 2nd Leiden University International Symposium on Ranking, 2-3 februari 2007.
- VANDENBROUCKE, F. (2006), *Ranking in het hoger onderwijs: een betere studiekeuze bevordert gelijke kansen op hoge kwaliteit*. Universiteit Leiden, Toespraak gehouden tijdens het seminar 'Studiekeuze en meerdimensionale ranking. Naar een internationaal systeem van kwaliteitsvergelijking', 21 juni 2006.
- VANDENBROUCKE, F. (2007), *Gelijke kansen op uitstekend onderwijs door resultaatgedreven financiering*, Universiteit Gent, Rede bij de opening van het academiejaar 2007-2008.
- VERLINDEN, A., RONS, N., VERCOUTERE, K. & SPRUYT, E. (2006), *Doctoreren aan Vlaamse universiteiten (1991-2002), Synthesenota en aanbevelingen* (Rep. No. 15). Brussel, Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid.
- VERVENNE, M. (2007), *Realiteit en engagement. Hoe de universiteit 'heruitvinden'?*, Katholieke Universiteit Leuven, Rede bij de opening van het academiejaar 2007-2008.
- VERVLIET, G. & WAEYAERT, K. (2005), "De overheidskredieten voor wetenschap, technologie en innovatie in Vlaanderen", in DEBACKERE, K. & VEUGELERS, R. (Ed.), *Vlaams indicatorenboek wetenschap, technologie en innovatie* (pp. 95-111), Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Vlaamse Vereniging van Studenten. (2007). Ranking in het hoger onderwijs. http://www.vvs.ac/documentatie_standpunten/standpunten/2006-2007/Standpunt%20ranking.pdf. Laatste bekeken op 22-12-2007. Standpunt goedgekeurd door de algemene vergadering van 14/02/2007.
- VLIR (2007), *De onderwijsvisite Commissie Communicatiewetenschap*, Brussel, Vlaamse Interuniversitaire Raad.
- VOSENSTEYN, H. (2006), "Studieleningen in perspectief", *T.O.R.B. 2005-2006*, 389-398.
- WILLAERT, F. (2007), "Waar zijn de professoren?", in LOOBUYCK, P., VANHEESWIJCK, G., VAN HERCK, W., GRIETEN, E. en VERCAUTEREN, K. (ed.) *Welke Universiteit willen wij (niet)?*, Gent, Academia Press, p. 157-162.
- WOOLDRIDGE, A. (2005, September 8a), "Head in the clouds", *The Economist*, 376, 9-14.
- WOOLDRIDGE, A. (2005, September 8b), "Wandering Scholars", *The Economist*, 376, 5-6.
- ZITT, M. & FILLIATREAU, G. (2007), "Big is (made) beautiful - Some comments about the Shanghai-ranking of World-Class universities", in SADLAK, J. & LIU, N.C. (Eds.), *The World-Class University and Ranking: Aiming beyond status* (pp. 147-165), Bucharest, Roemenië: UNESCO-CEPES.